

Vodní měkkýši Oslavy

Aquatic molluscs of the Oslava River

LUBOŠ BERAN

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, regionální pracoviště – Správa chráněné krajinné oblasti Kokořínsko – Máchův kraj, Česká 149, CZ-276 01 Mělník, e-mail: lubos.beran@nature.cz

BERAN L., 2019: Vodní měkkýši Oslavy [Aquatic molluscs of the Oslava River]. – Malacologica Bohemoslovaca, 18: 8–12. Online serial at <<http://mollusca.sav.sk>> 9-Feb-2019.

This paper presents results of a malacological survey of the Oslava River, a tributary of the Jihlava River (Czech Republic, Southeastern Moravia). Sixteen species of aquatic molluscs (8 gastropods, 8 bivalves) were found at 14 sites during the research conducted from 2010 to 2018. The research was focused on the endangered bivalve *Unio crassus*. Its population was confirmed at the lower river section and is connected with the population in the Jihlava River.

Key words: Mollusca, Oslava River, faunistics, *Unio crassus*

Úvod a historie průzkumu

Řeka Oslava je největším přítokem řeky Jihlavy. Na rozdíl od Jihlavy však není na středním a dolním toku ovlivněna existencí rozsáhlé přehradní nádrže a naopak protéká relativně zachovalou krajinou. Zachovalost území dokládá i skutečnost, že mezi obcemi Náměšť nad Oslavou a Oslavany, kde protéká hluboce zaříznutým údolím, byla vyhlášena přírodní rezervace Údolí Oslavy a Chvojnice a následně se toto území stalo i evropsky významnou lokalitou. Nicméně, malakofauna řeky nebyla nikdy podrobněji zkoumána. V roce 2010 našel autor jediného jedince ohroženého druhu *Unio crassus* v Oslavě u Zňátek a o rok později byla zjištěna populace tohoto druhu v Jihlavě pod ústím Oslavy (BERAN 2013). Tyto nálezy a předpoklad výskytu uvedeného druhu v Oslavě byly hlavním podnětem pro podrobnější průzkum řeky Oslavy a to především v roce 2017.

Metodika a materiál

Při průzkumu byla Oslava zkoumána na 14 profilech na dolním a středním toku mezi ústím do řeky Jihlavy a městem Velké Meziříčí, tzn. v úseku, kde byla vyšší pravděpodobnost výskytu bohatších malakocenóz a výskytu ohroženého druhu *Unio crassus*. Větší část zkoumaných lokalit leží v přírodní rezervaci Údolí Oslavy a Chvojnice. Obvykle byl zkoumán úsek minimálně 50–100 m dlouhý a to po dobu 45–60 minut, aby bylo podchyceno co nejvíce různorodých mikrostanovišť. Sběr byl prováděn kombinací vizuální metody a propíráním sedimentu a vegetace za pomoci kovového sítky (průměr 20 cm, velikost ok 0,8 mm). Velcí mlži byli hledáni vizuálně v mělčích partiích a pomocí hmatu v dosažitelné hloubce přibližně do 80 cm. Měkkýši nalezení v průběhu sběru byli po determinaci vráceni zpět na lokalitu, pouze u druhů, které nelze

v terénu spolehlivě determinovat (např. většina druhů rodu *Pisidium*), byl materiál determinován pomocí binokulárního stereomikroskopu po návratu z terénu. Nebyl zjištěn žádný druh, k jehož determinaci by byla nutná pitva, a proto nebyl odebrán žádný materiál pro pitvu. Systém a nomenklatura jsou upraveny podle aktuální verze přehledu měkkýšů ČR (HORSÁK et al. 2018).

Charakteristika území

Délka toku řeky Oslavy činí necelých 100 km a plocha povodí 867,2 km². Průměrný průtok v Oslavanech nedaleko ústí do Jihlavy je 3,47 m³/s. Ve střední části svého toku má Oslava relativně přirozený charakter, který je však ovlivněn řadou jezů. Na svém dolním toku protéká hlubokým údolím a má zde přirozený charakter. V tomto úseku je součástí přírodní rezervace Údolí Oslavy a Chvojnice a zároveň stejnojmenné evropsky významné lokality. Na středním a dolním toku protéká pouze několika většími sídly (Velké Meziříčí, Náměšť nad Oslavou, Oslavany) a zejména dlouhý úsek mezi Náměští a Oslavany je prakticky bez trvalejšího osídlení, což má pochopitelně pozitivní vliv na kvalitu vodních stanovišť.

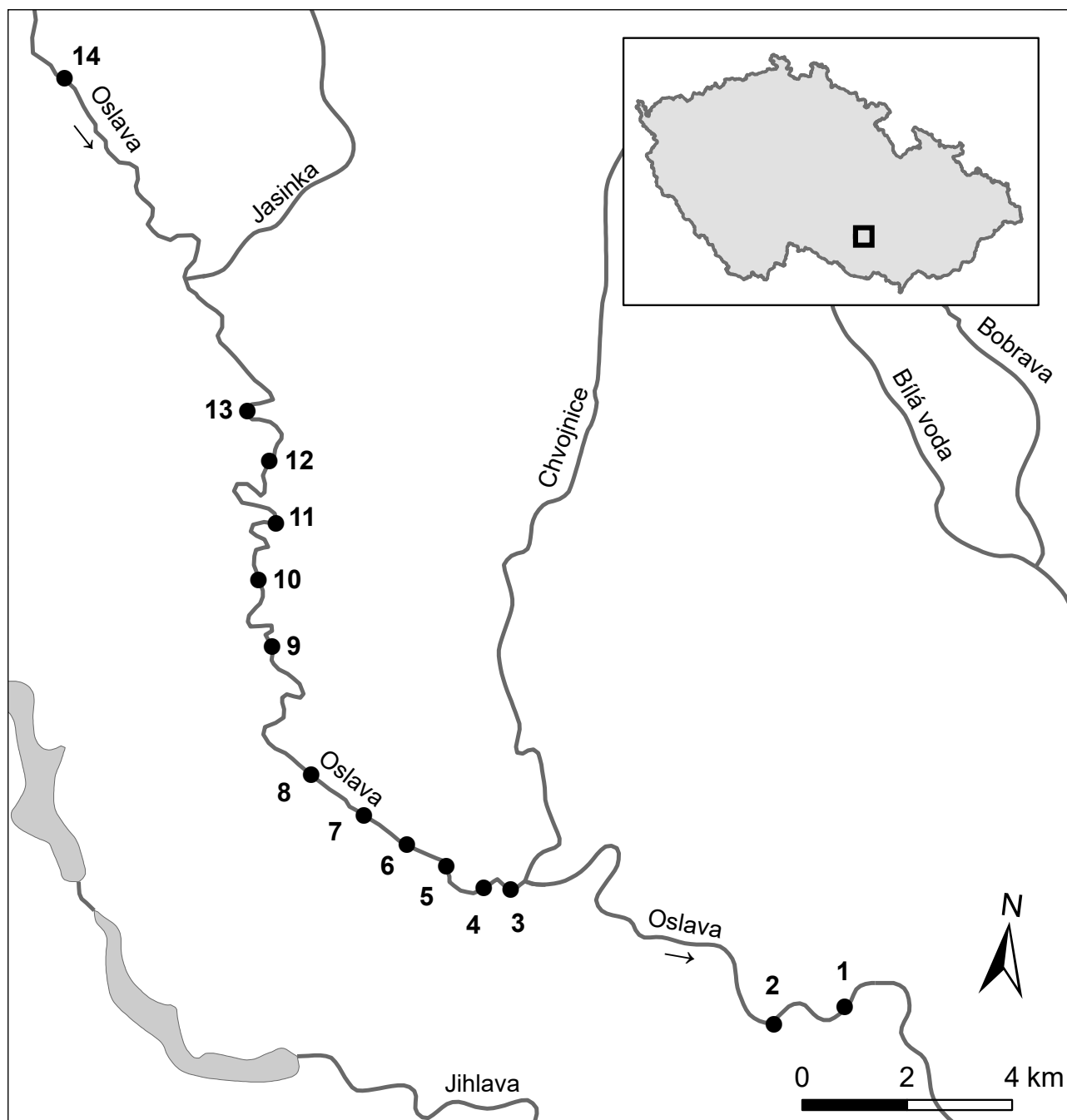
Přehled zkoumaných lokalit

V této části je uveden seznam a popis jednotlivých lokalit. Údaje jsou řazeny následovně: číslo lokality, zeměpisné souřadnice, lokalizace a popis lokality, datum průzkumu. Lokality jsou řazeny proti proudu. Přehled všech zkoumaných lokalit je uveden na Obr. 1.

1 – 49°07'20,9"N, 16°19'24,7"E, Oslavany, Oslava na západním okraji Oslavan, 18. 8. 2018;

2 – 49°07'05,3"N, 16°18'20,4"E, Nová Ves, Oslava u brodu severně od Nové Vsi (Obr. 2), 18. 8. 2018;

3 – 49°08'09,9"N, 16°14'00,1"E, Senorady, Oslava nad

Obr. 1. Mapa Oslavy se zákresem studovaných lokalit. Orig. H. Medková.

Fig. 1. Map of the Oslava River with the position of the sampling sites. Orig. H. Medková.

ústím Chvojnice, 1. 10. 2017;

4 – 49°08'09,1"N, 16°13'34,9"E, Senorady, Oslava na soutoku dvou ramen asi 800 m od ústí Chvojnice, 1. 10. 2017;

5 – 49°08'19,7"N, 16°12'57,5"E, Kuroslepy, Oslava asi 800 m pod mostem silnice Kuroslepy – Mohelno, 1. 10. 2017;

6 – 49°08'30,4"N, 16°12'18,5"E, Kuroslepy, Oslava u mostu silnice Kuroslepy – Mohelno, 1. 10. 2017;

7 – 49°08'45,1"N, 16°11'35,1"E, Kladeruby, Oslava cca 1 km nad mostem silnice pod vedením vysokého napětí, 1. 10. 2017;

8 – 49°09'06,1"N, 16°10'41,7"E, Kladeruby, Oslava cca 2,3 km nad mostem silnice Kuroslepy – Mohelno, 1. 10. 2017;

9 – 49°10'22,1"N, 16°09'51,2"E, Březník, Oslava západně

od obce Březník (Obr. 3), 8. 10. 2017;

10 – 49°11'01,9"N, 16°09'31,5"E, Zňátky, Oslava u rekreačního střediska „U Vlasáka“, **a)** 20. 8. 2010, **b)** 6. 7. 2013, **c)** 8. 10. 2017;

11 – 49°11'38"N, 16°09'42"E, Zňátky, Oslava východně od Zňátek, 20. 8. 2010;

12 – 49°12'16"N, 16°09'29"E, Náměšť nad Oslavou, Oslava nad mostem silnice do Kralic nad Oslavou na jihovýchodním okraji Náměště nad Oslavou, 21. 7. 2012;

13 – 49°12'45"N, 16°09'03"E, Náměšť nad Oslavou, Oslava na severním okraji obce u fotbalového hřiště, 21. 7. 2012;

14 – 49°15'55,9"N, 16°05'36,1"E, Vaneč, Oslava u mostu v obci Vaneč, 19. 7. 2014.

Výsledky a diskuse

Celkem bylo při průzkumu Oslavy nalezeno 16 druhů vodních měkkýšů (8 plžů a 8 mlžů). Přehled zjištěných druhů na jednotlivých lokalitách včetně subjektivního uvezení jejich početnosti zařazením do 3 kategorií je uveden v Tab. 1. Nejvýznamnějším zjištěním je prokázání recentního výskytu populace evropsky významného mlže *Unio crassus* v dolním toku Oslavy. Lze předpokládat, že níže po proudu výskyt pokračuje, neboť tento druh byl zjištěn i v Jihlavě pod soutokem s Oslavou, ale nikoli v Jihlavě nad tímto soutokem (BERAN 2013). Skutečnost, že byl tento druh nalezen na prvních čtyřech lokalitách na dolním toku, dává předpoklad výskytu početnější a životaschopné populace. Nicméně tento předpoklad je žádoucí doplnit podrobnějším průzkumem. Při průzkumech v roce 2010 a 2013 (lok. č. 10b a 11) byl zjištěn výskyt tohoto druhu i výše proti proudu. Nicméně zde byl nalezen vždy pouze jeden jedinec. Na základě těchto ojedinělých nálezů tak nelze činit závěry a je žádoucí tento úsek nadále sledovat. Vzhledem k tomu, že při nízkých abundancích druhu je jeho nález do velké míry náhodný, nepotvrzení jeho výskytu při následných průzkumech nemusí nutně znamenat, že se zde tento druh již nevyskytuje. Celkově lze řeku Oslavu, s ohledem na relativně přirozený charakter toku a také jejího okolí, považovat na území PR Údolí Oslavy a Chvojnice a níže po proudu až k ústí do Jihlavy za perspektivní lokalitu pro tento druh. Mnohem početněji byl zjištěn v případě druhu *Unio tumidus*, jehož výskyt v Oslavě je překvapivý. Druh obvykle obývá zabahněné a pomaleji tekoucí vodní toky, zatímco Oslava má v místě jeho výskytu spíše bystřinný charakter, jak dokládá i početný výskyt druhu *Ancylus fluviatilis*. *U. tumidus* se na Oslavě vyskytuje pouze v části patřící do kraje Vysočina a zároveň je to jeho jediná v současnosti známá lokalita na celé Vysočině (BERAN 2017). Jedná se o vzácnější druh hodnocený v Červeném seznamu měkkýšů jako zranitelný (BERAN et al. 2017). Z pohledu dalších významných druhů stojí za zmínku častý výskyt vzácnější hrachovky *Pisidium supinum*. Ostatní zjištěné druhy patří mezi relativně běžné měkkýše. Z nepůvodních druhů byl zjištěn výskyt *Potamopyrgus antipodarum* a *Physa acuta*.

Oslava má velký význam jako jedna z mála řek, kde zůstalo alespoň částečně zachováno přirozené koryto, které je obklopeno relativně málo antropogenně ovlivněným oko-

lím. To platí především pro dolní úsek Oslavy v PR Údolí Oslavy a Chvojnice, kde je předpoklad pro zachování zdejších malakocenóz včetně populace *Unio crassus*. Pro zlepšení podmínek pro tento druh je žádoucí především snížit znečištění vody přitékající z území nad uvedenou přírodní rezervací (zejména z Náměšti nad Oslavou). Významné je i napojení Oslavy na Jihlavu, která je na svém dolním toku také významnou malakologickou lokalitou s výskytem *U. crassus* a dalších druhů. Nicméně je nutné konstatovat, že malakofauna Jihlavy nad ústím Oslavy je odlišná (BERAN 2013, L. Beran – nepublikované údaje) a výrazně ovlivněná přehradní nádrží Dalešice a menší nádrží Mohelno, které změnily charakter Jihlavy pod nimi, a tento vliv je patrný až po ústí Oslavy. Obdobná přehradní nádrž byla plánována i na místě PR Údolí Oslavy a Chvojnice. Pokud by došlo v budoucnu k její realizaci, tak by, obdobně jako v případě Jihlavy, došlo k výraznému ovlivnění charakteru řeky vedoucímu k negativní změně zdejších malakocenóz včetně vymizení druhů jako je *U. crassus* či *U. tumidus*.

Poděkování

H. Medkové děkuji za vytvoření mapy. Průzkum v roce 2017 byl podpořen krajem Vysočina.

Literatura

- BERAN L., 2013: Freshwater molluscs of the Dyje (Thaya) River and its tributaries – the role of these water bodies in expansion of alien species and as a refuge for endangered gastropods and bivalves. – *Folia Malacologica*, 21(3): 143–160.
- BERAN L., 2017: Vodní měkkýši Vysočiny [Aquatic molluscs of Vysočina Region (Czech Republic)]. – *Malacologica Bohemoslovaca*, 16: 44–76.
- BERAN L., JUŘÍČKOVÁ L. & HORSÁK M., 2017: Mollusca (měkkýši). – In: Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí. Red list of threatened species in the Czech Republic. Invertebrates, HEJDA R., FARKAČ J. & CHOBOT K. (eds), Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Příroda, Praha, 36: 71–76.
- HORSÁK M., ČEJKA T., JUŘÍČKOVÁ L., BERAN L., HORÁČKOVÁ J., HLAVÁČ J. Č., DVOŘÁK L., HÁJEK O., DIVÍŠEK J., MAŇAS M. & LOŽEK V., 2018: Check-list and distribution maps of the molluscs of the Czech and Slovak Republics. – Online at <http://mollusca.sav.sk/malacology/checklist.htm>, updated December 15, 2018.

Obr. 2. Oslava u brodu u Nové Vsi (lokalita č. 2). Foto L. Beran.

Fig. 2. The Oslava River by a ford near the Nová Ves Village (site no. 2). Photo L. Beran.

Obr. 3. Oslava má na řadě míst bystřinný charakter – hluboký kaňon v PR Údolí Oslavy a Chvojnice (lokalita č. 9). Foto Luboš Beran.

Fig. 3. The Oslava River has a torrential character at many places – a deep canyon in the Údolí Oslavy a Chvojnice Nature Reserve (site no. 9). Photo Luboš Beran.

Tabluka 1. Přehled vodních měkkýšů nalez

Druh/Species	Červený seznam/Red List																Lok. č./Site no.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																						
Gastropoda																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							